

O'ZBEKISTONDA "IJRO ETISH HUQUQLARINI HIMOYA QILUVCHI JAMIYAT" ("PERFORMING RIGHT SOCIETY") FAOLIYATINI JORIY QILISH: IMKONIYATLAR VA JARAYON

Ubaydullayev Shoxruxbek Ortig'ali o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti O'quv-uslubiy boshqarma

(Registrator ofisi) uslubchisi

shohruxbeku179@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15342833>

Annotatsiya

Mazkur maqolada Performing Right Society (PRS) tizimi va uning musiqa sanoatidagi o'rni, litsenziya olish tartibi, to'lov tizimi hamda daromadlarni adolatli taqsimlash jarayonlari yoritilgan. PRS — musiqa ijrochilari va kompozitorlarining ijro huquqlarini himoya qilish va ularga adolatli to'lovlar taqdim etish orqali musiqiy sanoatni tartibga solish maqsadida faoliyat yuritadi. Maqolada PRS tizimi qanday ishlashi, litsenziya olish va to'lov tizimi qanday amalga oshirilishi, shuningdek, daromadlarni taqsimlashda shaffoflik va adolatni ta'minlash tamoyillari keng yoritilgan. Shuningdek, maqolada PRS tizimining xalqaro tajribasi va uning huquqiy tizimdagi o'rni haqida ham ma'lumot berilgan. O'zbekistonda PRS tizimini joriy qilish bo'yicha zarur huquqiy tamoyillar va imkoniyatlar ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Performing Right Society (PRS), litsenziya olish tartibi, Musiqa huquqlari, ijro etish huquqi, to'lov tizimi, xalqaro musiqa jamiyatlari, PRS tizimi O'zbekistonda.

Ijro etish huquqlarini himoya qiluvchi jamiyati ("Performing Right Society") — bu musiqiy asarlarning ijro etilishidan yoki translyatsiya qilishdan olingan daromadlarni musiqiy asarlarning mualliflari, kompozitorlar, yozuvchilar va ijrochilarga taqsimlash bilan shug'ullanadigan tashkilotdir. Boshqacha qilib aytganda, PRS, musiqa sanoatini tartibga solish va musiqiy huquqlarni himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Performing Right Society (PRS) 1914-yilda Buyuk Britaniyada tashkil etilgan. Tashkilotning asosiy maqsadi, musiqa asarlarining ijro etilishidan yoki ommaviy ravishda eshittirishdan olingan daromadlarni adolatli tarzda taqsimlash edi. PRS dastlab faqatgina musiqa ijrochilari va kompozitorlarning huquqlarini himoya qilish uchun tuzilgan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan u dunyoning turli burchaklarida o'z faoliyatini kengaytirdi. Bugungi kunda PRS kabi tashkilotlar, asarlarni ijro etish yoki translyatsiya qilish orqali olingan daromadlarni musiqa sanoatidagi ijodkorlar va ularning vakillariga qaytarish vazifasini bajaradi.

Agar O'zbekistonda PRS yoki unga o'xshash tizimni joriy qilishni xohlasak, bu jarayon yuridik, iqtisodiy, tashkiliy va xalqaro hamkorlikni talab qiladi. Quyida O'zbekistonda PRS faoliyatini joriy qilish bo'yicha zarur qadamlar va imkoniyatlar keltirilgan.

Birinchi navbatda, mualliflik huquqlarini himoya qilish tizimini yaratish zarur. O'zbekistonda PRS tizimini joriy qilishdan oldin, mualliflik huquqlarini himoya qilish bo'yicha mustahkam yuridik baza yaratish zarur. Hozirgi kunda O'zbekistonda mualliflik huquqlari himoyasi uchun qonunlar mavjud bo'lsa-da, musiqa sanoatini tartibga soluvchi tizimlar yetishmayapti. Mualliflik huquqlari va ijro etish huquqlarini himoya qilish uchun qonunlar va normativ hujjatlar rivojlantirilishi kerak. Musiqa asarlarini ro'yxatga olish, ijro etish va translyatsiya qilish huquqlarini aniqlash bo'yicha aniq reglamentlar yaratish lozim. Bu jarayon musiqiy sanoatning faoliyati va ijrochilarning huquqlarini himoya qilishda asosiy omil bo'ladi.

Ikkinchidan, musiqa asarlarini ijro etish uchun litsenziya berish tizimi ishlab chiqilishi kerak. Bu tizim, masalan, restoranlar, kinoteatrlar, radio va televideniya kanallari, onlayn oqim platformalari (Spotify, YouTube va h.k.) kabi tashkilotlarga musiqa asarlarini ishlatish uchun huquq beradi. Litsenziyalar to'g'ri va shaffof tarzda taqsimlanishi zarur.

Uchinchidan, Xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish masalalari hisoblanadi. PRS tizimi xalqaro hamkorlikni o'rnatgan va o'zgacha davlatlarda musiqa asarlarini ijro etish huquqlarini boshqarishning samarali modelini taqdim etadi. O'zbekistonda PRSni yaratishda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik zarur. O'zbekistonda PRS tizimi faoliyatini yo'lga qo'yish uchun, mintaqaviy va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik zarur. Bunga CIS (Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi) davlatlaridagi musiqa huquqlarini himoya qiluvchi tashkilotlar (masalan, RAO — Rusiya Ijrochilarining Huquqlarini Himoya Qilish Jamiyati) bilan hamkorlik qilish, PRS tizimining ishini boshqarish va hamkorlikda ishlash kiritilishi mumkin. O'zbekistonda PRS tizimi uchun xalqaro litsenziya va to'lov tizimlarini ishlab chiqish zarur. Bu, masalan, PRS kabi tashkilotlar bilan xalqaro hamkorlik orqali O'zbekistondagi musiqa ijrochilari va kompozitorlariga olingan daromadlarni adolatli taqsimlash imkonini beradi.

To'rtinchidan, "Ijro etish huquqlarini himoya qiluvchi jamiyat"ini O'zbekistonda PRS kabi tashkilotni joriy qilish uchun avvalo, mahalliy tashkilotni yaratish lozim. Bu tashkilot musiqiy huquqlarni boshqarish, asarlarni ro'yxatga olish va daromadlarni taqsimlashda asosiy rol o'ynaydi. Litsenziya olish tartibi, to'lov tizimi va daromadlarni adolatli taqsimlash — **Performing Right Society (PRS)** va uning faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladigan asosiy jarayonlardir. Ushbu jarayonlar musiqa sanoatidagi huquqlarni himoya qilish va ijodkorlar uchun adolatli to'lov tizimini ta'minlashni maqsad qiladi. Quyida PRS tizimi bo'yicha litsenziya olish, to'lov tizimi va daromadlarni adolatli taqsimlash jarayonlari haqida batafsil ma'lumot keltiramiz. Avvalo, Litsenziya olish tartibi haqida to'xtalib o'tsak.

Litsenziya — bu musiqa asarlarini ijro etish, translyatsiya qilish yoki boshqa biror tarzda foydalanish huquqini olish uchun beriladigan rasmiy ruxsatnoma. PRS va unga o'xshash tashkilotlar, musiqa asarlarini ijro etish yoki tarqatish huquqlarini boshqaradi va ushbu huquqlarni litsenziya berish orqali taqdim etadi.

Litsenziya olish uchun quyidagi asosiy qadamlar mavjud:

- **Litsenziya talab qiladigan faoliyatni aniqlash:** Musiqa asarlarini ishlatishning bir nechta turi bo'lishi mumkin:
 - **Jamoat joylarida ijro etish:** Restoranlar, klublar, kafelar, mehmonxonalar va boshqa ijtimoiy joylarda musiqa ijro etilishi.
 - **Televideniye va radio efirida:** Televizor yoki radio orqali musiqa asarlarini translyatsiya qilish.
 - **Onlayn oqim (streaming):** Spotify, YouTube, Apple Music kabi platformalarda musiqalarni tarqatish.
 - **Reklama va marketing:** Musiqa asarlarining reklama kampaniyalarida ishlatilishi.
- **Litsenziya olish uchun PRS bilan bog'lanish:** PRS tashkilotlari yoki boshqa tegishli jamiyatlar, musiqa asarlarini ijro etish yoki tarqatish huquqlarini litsenziya qiladi. Bunda, tashkilotlarga murojaat qilish va faoliyat turi bo'yicha litsenziya olish kerak bo'ladi.
- **Litsenziya shartlari va to'lovlar:** PRS tashkiloti talabgorlar bilan shartnoma tuzadi. Bu shartnoma:

- **Litsenziya turini** (masalan, ommaviy ijro yoki onlayn oqim) va
- **To'lovlarni** (odatda musiqa asarlarini ijro etish yoki translyatsiya qilishning miqdori va davomiyligiga qarab) belgilaydi. Litsenziya shartlari shaffof bo'lishi kerak va barcha tomonlar uchun adolatli bo'lishi zarur.

- **Litsenziya to'lovi:** Litsenziya olish uchun to'lanadigan to'lovlar asosan ikkita usulda amalga oshiriladi:

- **Bir martalik to'lov:** Musiqa asarlarini ishlatish huquqi uchun bir martalik to'lovni amalga oshirish.

- **Davriy to'lovlar:** Ma'lum muddat (masalan, yillik) uchun to'lovni amalga oshirish.

Agar bir restoran yoki kafe musiqa ijrosini tashkil qilmoqchi bo'lsa, ular PRS tashkilotidan litsenziya olishi kerak. Litsenziya to'lovi, restoraning maydoni va musiqa ijrosining davomiyligiga qarab farq qilishi mumkin. Litsenziya to'lovi ijrochilarning yoki kompozitorlarning huquqlarini himoya qilish uchun to'lanadi.

Musiqa ijrochilari va kompozitorlariga to'lovlar adolatli va shaffof tarzda amalga oshiriladi. PRS tizimining to'lov jarayoni ko'plab ijro va translyatsiya turlarini o'z ichiga oladi.

To'lov tizimi qanday ishlaydi?

1. Musiqa asarining ijro etilishi yoki tarqatilishi:

- Agar biror musiqa asari ommaviy joyda ijro etilsa, bu to'lovning birinchi bosqichidir. Bu ijro PRS tomonidan qayd etiladi.
- Agar musiqa asari televideniye yoki radio orqali tarqatilsa, yoki onlayn platformalarda joylashtirilsa, bu ham daromad keltiradi va PRS tizimiga ko'rsatiladi.

2. Litsenziya to'lovlarining yig'ilishi:

- PRS tashkiloti litsenziya to'lovlarini yig'adi. Masalan, restoranlar, kinoteatrlar, do'konlar yoki raqamli oqim platformalari PRSga ma'lum miqdorda to'lovni amalga oshiradi.
- Ushbu to'lovlar musiqa asarini ishlatishning davomiyligi va miqdoriga qarab belgilanadi. Ba'zi tashkilotlar bir martalik to'lovni, boshqalari esa yillik yoki oylik davriy to'lovni amalga oshiradi.

3. To'lovlarni taqsimlash:

- PRS tashkiloti yig'ilgan to'lovlarni tegishli ijrochilarga va kompozitorlarga taqsimlaydi.
- PRS to'lovlarni asar egalarining hissasiga qarab taqsimlaydi, ya'ni kompozitorlar va ijrochilarning qaysi asarlaridan ko'proq foydalanilgan bo'lsa, ularga ko'proq to'lov yuboriladi.

Misol uchun, bir restoran musiqani ijro etishi uchun PRSga yillik litsenziya to'lovi amalga oshiradi. Agar musiqaning ijrosi ko'p bo'lsa, bu to'lov yanada ko'payishi mumkin. PRS tashkiloti ushbu to'lovni musiqa asarining egalariga (kompozitorlar va ijrochilar) asarlarining ishlatilish miqdoriga qarab taqsimlaydi.

Musiqa asarlaridan olingan daromadlarni taqsimlash jarayoni PRS va boshqa musiqiy jamiyatlar tomonidan belgilangan aniq qoidalarga asoslanadi.

Xulosa

O'zbekistonda Performing Right Society (PRS) tizimini joriy qilish uchun bir qancha muhim qadamlar talab etiladi. Mualliflik huquqlarini himoya qilishni takomillashtirish, xalqaro hamkorlik o'rnatish, mahalliy tizim yaratish va musiqa sanoatini rivojlantirishga qaratilgan aniq tashkiliy va huquqiy ishlarga ehtiyoj bor. PRS tizimi musiqiy sanoatni rivojlantirish va ijodkorlarning huquqlarini himoya qilishda samarali vosita bo'lishi mumkin,

ammo bu tizimni muvaffaqiyatli joriy qilish uchun barcha tomonlarning hamkorligi, qonuniy asoslar va zarur infratuzilma yaratish zarur.

O'zbekistonda musiqa sanoatining rivojlanishiga hissa qo'shish uchun PRS kabi tizimni joriy qilish imkoniyatlari mavjud va bu, musiqiy ijrochilar va kompozitorlar uchun yanada kengroq imkoniyatlar yaratadi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Intellectual Property Organization (WIPO). (2022). *Copyright and related rights*. WIPO Website.
2. PRS for Music. (2020). *About PRS for Music*. PRS for Music Official Website. <https://www.prsformusic.com>.
3. Sundararajan, A. (2014). *The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism*. MIT Press.
4. CISAC (2021). *International Confederation of Societies of Authors and Composers*. [CISAC Official Website](#).
5. ASCAP. (2021). *About ASCAP*. ASCAP Official Website. <https://www.ascap.com>.
6. Batel, D. (2018). *Copyright Law in the Digital Age: The Changing Landscape of Musicians' Rights*. Oxford University Press.
7. BMI (Broadcast Music, Inc.). (2020). *About BMI*. [BMI Official Website](#).
8. International Music Rights Organizations: The Case of PRS. (2017). *Journal of Music Business and Law*. [ISSN 2045-0989](#).
9. Musiq: Music Copyright and Industry Practice. (2021). *Oxford University Press*.
10. Liebowitz, S. J. (2019). *The Economics of Copyright in the Digital Age*. Harvard University Press.